

ФІНАНСОВО-КРЕДИТНА СИСТЕМА

УДК 330.8 : 336.7

*Грабинська І.В.,
к.е.н., доцент, професор кафедри аналітичної економії
та міжнародної економіки економічного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка*

ТЕОРІЯ «ВІЛЬНИХ ГРОШЕЙ» С. ГЕЗЕЛЯ ТА ЇЇ ЕВОЛЮЦІЯ У СУЧАСНІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ НАУЦІ

Постановка проблеми. Кризові явища завжди потребують застосування «реанімаційних» економічних інститутів. Велика депресія 30-х рр. ХХ ст. також спонукала економічну науку до пошуку альтернативних шляхів подолання кризи. Одним із таких шляхів є запропонована С. Гезелем теорія «вільних грошей».

Проте до сьогодні такі «гроші, вільні від процентів» (так звані «гроші, що іржавіють») на практиці застосовувались лише на місцевих рівнях, хоча теорія «вільних грошей» С. Гезеля передбачала їх запровадження на національному рівні. Тому в науці вони також отримали назву «локальних валют».

Неоднозначна оцінка причин та особливо економічних наслідків впровадження таких валют роблять особливо актуальною цю теоретичну проблему. Дослідження особливостей функціонування платіжних систем, що базуються на застосуванні місцевих валют, функцій, що виконують такі валюти та аналіз макроекономічних та мікроекономічних наслідків їх впровадження дасть можливість дати відповідь на питання – чи доцільним є впровадження регіональних валют в українській економіці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Першим теорію «вільних грошей» запропонував німецько-аргентинський економіст-підприємець Сільвіо Гезель. Його теорія була згадана та доповнена також такими науковцями, як Дж.М. Кейнс та І. Фішер.

Втім у сучасній економічній літературі вчені Б. Лістар, М. Кенеді, Б. Бернанке, Е. Колом, Б. Крейдж, Г. Рьольс та ін. все частіше привертають увагу до причин та наслідків появи такого феномену як системи паралельних місцевих валют у господарській практиці як розвинутих країн, так і країн, що розвиваються [1; 5; 6; 7; 8; 10; 11].

Однак, на сьогодні не отримали достатнього вивчення питання щодо можливості впровадження локальних валют в українській економіці з метою виходу із економічної кризи.

Постановка завдання. Метою статті є виявити доцільність та ефективність теорії «вільних грошей» С. Гезеля, враховуючи науковий та емпіричний (експериментальний) досвід її застосування.

На основі поставленої мети можна виокремити наступні завдання:

- дослідити наукову біографію С. Гезеля;
- виявити послідовників та інтерпретаторів його теорії «вільних грошей» і проаналізувати їх внесок у еволюцію теорії;
- охарактеризувати доцільність запровадження локальних валют як інструменту виходу із економічних криз;
- прокласифікувати сучасні системи вільних грошей;
- перевірити можливість такого запровадження в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільно-державні відносини щодо запровадження та функціонування локальних валют. Предметом дослідження є економічна природа та ефективність локальних валют, а також еволюція наукової думки щодо цього економічного інституту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Гроші у сучасній економіці є важливим елементом інфраструктури, який забезпечує процеси розподілу, виробництва, обміну та споживання. У кінці ХХ на початку ХХІ ст. в умовах фінансової нестабільності, у багатьох країнах світу на регіональному рівні із ініціативи місцевих громад у грошовому обігу поряд із офіційними грошима почали застосовувати місцеві – так звані регіональні грошові знаки. Так, центральні монетарні органи Європейського Союзу уже звернули увагу на альтернативні валютні системи через їх зростаючу популярність. Сьогодні їх частка у загальному грошовому обороті єврозони не перевищує 2-4%, і не може чинити відчутного впливу на монетарну сферу національної економіки. Однак, їх кількість швидко зростає. На думку З. Луцишин, феномен запровадження локальних валют у сучасних умовах є першою внутрішньою спробою протистояння негативним наслідкам фінансової глобалізації [13]. Автором теорії вільних грошей є німецько-аргентинський вчений, підприємець С. Гезель, який ще на початку ХХ ст. у своїх працях розвинув теорію вільної економіки [5].

С. Гезель народився у Німеччині та був успішним підприємцем у Аргентині в кінці 19 ст. Він серйозно перейнявся економічними дослідженнями у період глибокої монетарної кризи в Аргентині у 1880-х рр. У 1891 р. він опублікував працю німецькою мовою «Грошова реформа як міст до соціальної держави», яка була перекладена англійською у 1951 р. Він повернувся у Європу і почав роботу над своєю головною працею «Природний економічний порядок», у якій були розвинені ідеї, викладені у попередній книзі. Головна праця Гезеля була опублікована у 1911 р., декілька разів перевидана і перекладена кількома мовами. Праця викликала широкий інтерес у науковій спільноті у міжвоєнний період.

Прихильники вважали його пророком (prophet), а критики – переважно економісти-ортодокси – називали його «диваком» (crank). Таке ставлення до Гезеля було зумовлене найперше його неакадемічними і глибоко гетеродоксними ідеями, а також істеричною риторикою, яка була характерна соціалістами. Він визнавав себе соціалістом, однак не поділяв марксистських ідей, а вважав себе послідовником прудонізму [1].

Причину кризових явищ у сучасній йому ринковій економіці С. Гезель вбачав зокрема у тому, що гроші виконують функцію нагромадження скарбів. Створення скарбів та використання грошей у спекулятивних операціях призводять до того, що гроші перестають виконувати свою найважливішу функцію – засобу обміну та кредитування. Це, у свою чергу, стримує економічну активність. Нарахування складних відсотків на грошові фонди призводять до несправедливого перерозподілу фінансових та виробничих ресурсів. Водночас накопичення грошей призводить до вилучення грошової маси із обігу, а отже недостатнього витрачання грошей на товари і послуги, і як наслідок, – зростання безробіття. Іншим негативним наслідком перетворення грошей на засіб спекулятивних операцій стало неможливість монетарних органів здійснювати ефективне управління грошовою масою, а отже і регулювати купівельну спроможність грошей.

Для того, щоб уникнути цих негативних наслідків, С. Гезель запропонував запровадити гроші, які не можна нагромаджувати або так звані «гроші, які іржавіють».

Для забезпечення ефективного впливу монетарного сектора на реальний сектор економіки, гроші, на думку Гезеля, мають стати державною послугою, за користування якою люди відраховують платню. Він зазначав, що «замість того, щоб платити проценти, тим у кого більше грошей, ніж їм необхідно, люди, для того щоб повернути гроші в обіг, повинні платити невелику суму за вилучення грошей із циркуляції (обігу)». Плату за користування грошима необхідно використовувати для підтримання рівноваги між обсягом грошової маси і рівнем економічної активності, для підтримання обігу цієї валюти – для покриття затрат емісійного банку і витрат при обміні грошей. С.Гезель називав ці гроші вільними від відсотка або вільними грошима.

Окремі економісти, зокрема М. Герланд і Д. Ділард, вбачали в економічних поглядах С. Гезеля етап у гетеродоксальній економічній теорії між монетарною теорією К. Вікселя і вченням Дж.М. Кейнса. Така періодизація розвитку монетарної економічної теорії у першій половині ХХ ст. почасти зумовлена тим, що С. Гезель досліджував переважно монетарну сферу національної економіки, і обґрунтував монетарні чинники економічної кризи у 80-х рр. ХІХ ст. [1; 4].

Кінцевою метою економічної теорії С. Гезеля були зміни в економічній організації, а саме трансформація існуючої економічної системи з метою побудови природного економічного порядку і досягнення соціальної справедливості й економічного добробуту. Природний економічний порядок передбачає усунення економічних привілеїв лендлордів, великих кредиторів. Водночас, наймані працівники мали б отримувати компенсацію за використання їх праці у повному обсязі відповідно до внеску у виробництво. Неодмінною умовою процвітання такої господарської системи, в основі якої покладений природний економічний порядок, є існування конкурентних відносин між економічними суб'єктами.

Іншою важливою ознакою такої економічної системи – це функціонування так званих «вільних грошей – *free money*». На думку Гезеля, надмірне нагромадження багатства є перепоною стійкого функціонування ринкової економіки, бо воно зумовлює динаміку потоків доходу.

Нагромадження грошей, навіть за посередництва заощаджувальних фінансових інститутів, за умов високих відсоткових ставок скорочують кредитування в економіці, що своєю чергою призводить до сповільнення швидкості обігу грошей. Гроші перестають належно виконувати свої функції, а отже і монетарна система зумовлює негативні збурення у реальному секторі економіки.

Уже через три роки після смерті С. Гезеля, професор Ельського університету, провідний економіст в галузі теорії грошового обігу і кредиту І. Фішер у своїй праці «Марочні сертифікати» («*Stamp Scrip*») висловив захоплення теоретичною концепцією грошового обігу Гезеля та розвинув концепцію політики «компенсованого долара».

Теорію Гезеля також визнали та розвинули й інші економісти. Серед них відомий англійський економіст Дж.М. Кейнс. Декілька сторінок ХХІІІ глави праці Дж.М. Кейнса «Загальна теорія зайнятості, процента і грошей» присвячена теорії С. Гезеля. Кейнс зокрема зазначав, «тому реформатори, які вбачають вихід у тому, щоб створити штучні витрати зберігання (нагромадження) грошей через запровадження правила, відповідно до якого, на платіжні засоби необхідно наклеювати періодично придбані за особливу платню марки, що буде необхідною умовою збереження їх купівельної

спроможності, або іншим подібним способом – напали на вірний слід. Практична придатність їх пропозицій заслуговує уваги» [11, с. 227].

Дж.М. Кейнс, оцінюючи основні ідеї, що покладені в основу грошової політики, запропонованої Гезелем, вважає «безсумніву здоровою» [11, с. 345]. Результати, на які розраховував Дж.М. Кейнс полягали в тому, щоб, з одного боку, зменшити величину скарбів, а з іншого – зменшити перевагу ліквідності. Власники грошей менше прив'язані до цінності, яка знижується, і відсоткова ставка потрапляє в залежність від грошової політики, тому також може бути знижена. Однак Дж.М. Кейнс вважав, що застосування такої грошової системи на макрорівні може виявитись ненадійним і призвести до непередбачуваних і небажаних наслідків. Зокрема, Дж.М. Кейнс зазначав, що система, запропонована С. Гезелем, може потерпіти крах. «Якщо б грошові знаки були позбавлені їх премії за ліквідність впровадженням системи наклеювання марок, то їх місце зайняли б численні сурогати: банківські гроші, борги до запитання, іноземна валюта, дорогоцінні метали тощо».

Дж.М. Кейнс на сторінках своєї праці захоплювався також політикою «компенсованого долара» І. Фішера. За розрахунками І. Фішера, середня швидкість обігу місцевих валют перевищує швидкість обігу основної валюти приблизно у 12 разів. Це означає, що для створення того ж обсягу доданої вартості підприємці використали у 12 разів менше грошових засобів, ніж за умови використання офіційної валюти.

Теорія С. Гезеля була реалізована на практиці. Однак, слід зазначити, що вчений пропонував реформування грошової системи на рівні національної чи навіть глобальної економіки, а на практиці його пропозиції були реалізовані лише на рівні громади у вигляді регіональної, паралельної до законних грошових засобів, валюти. У 30-х рр. ХХ ст. завдяки послідовникам теорії вільної економіки С. Гезеля відбулось кілька економічних експериментів, які до певної міри доводили дієвість запропонованої механізму. Так, в Австрії, Франції, Німеччині, Швейцарії, Іспанії та США були здійснені спроби впровадження вільних, локальних грошей з метою зниження рівня безробіття.

Найбільш успішним виявився експеримент, реалізований в австрійському місті Вергль. До речі, Дж.М. Кейнс у своїй праці згадує про успіхи цього експерименту.

У 1932 р. Велика депресія призвела до скорочення обсягів виробництва, зниження ділової активності та зростання рівня безробіття. Не винятком стало і містечко Вергль із населенням близько 3 тис. осіб, розміщене в області Тіроль (Австрія). Бургомістр Міхаель Унтергугенбергер ініціював та переконав місцевих комерсантів та чиновників, що ніхто нічого не втратить, а навпаки багато здобудуть завдяки експерименту, запропонованого С. Гезелем. Причиною економічних негараздів стало те, що через створення скарбів або перетворення грошей у засіб фінансових спекуляцій гроші перестали використовувати у достатній мірі на придбання товарів та послуг, а отже перестали обслуговувати реальну економіку. На засіданні міської ради мер сказав, що будь-які затримки у грошових потоках спричиняють затримки у потоках товарів, а отже – спричиняють безробіття.

Місцеві мешканці погодились і магістрат здійснив емісію 5000 вільних шилінгів (так званих «*miracle money*»), які мали покриття такою ж кількістю австрійських шилінгів, котрі знаходились у банку. У місті був побудований міст, покращений стан доріг, здійснені капіталовкладення у розвиток громадських служб. Ці гроші були використані для виплати заробітної плати, торговці та підприємці приймали ці гроші як оплату за товари та послуги.

Особливістю цих «чудо грошей» стало те, що вони не тільки не забезпечували своїм власникам плати за надання переваги ліквідності, а навпаки – за користування цими грошима необхідно було платити щомісячно 1% або щорічно 12%. Плата за користування безвідсотковими шилінгами фіксувалась шляхом наклеювання придбаної власником марки на зворотній стороні банкноти. Без такої марки банкнота втрачала свою купівельну спроможність. Такий механізм прискорював рух грошей. Індивід, отримавши такі гроші, намагався якнайшвидше їх витратити. Мешканці Вергля навіть податки оплачували наперед, щоб уникнути сплати за користування грошима. Впродовж року 5000 вільних шилінгів перебували в обороті 463 рази, у місті було вироблено товарів і послуг на суму майже 2 300 000 шилінгів. У той же час звичайний австрійський шилінг перебував у обігу 213 разів.

Рівень безробіття у Верглі впродовж 1932-1933 рр. знизився на 25%. Крім того, кошти, отримані за користування грошима – 600 вільних шилінгів, були використані для задоволення суспільних потреб міста.

Більш ніж триста місцевих общин Австрії зацікавились позитивними наслідками такого експерименту. Однак, Національний Банк Австрії вбачав у поширенні такої моделі грошового обігу загрозу власній монополії у грошовій сфері. Тому головний монетарний орган Австрії найближчим часом заборонив друкування власних грошей магістрату.

Спроби реалізації концепції вільних грошей С. Гезеля відбулись і в США у 30-х рр. в рамках політики «*Stampscrip Movement*». У цей час більш ніж сто регіональних общин на теренах США планували запровадження паралельної валюти, яка мала функціонувати аналогічно «вільним грошам Вергля».

Спільною ознакою усіх спроб запровадження локальних вільних безвідсоткових грошей у 30-х рр. ХХ ст. стали короткостроковість проекту (максимум один рік). Незважаючи на таку

короткостроковість, майже всі вони демонстрували феноменальну результативність – скорочення безробіття, зростання податкових надходжень, забезпечували зростання ділової активності та процвітання місцевої економіки і головне – забезпечували достатню кількість грошей для функціонування реальної економіки.

Регіональний успіх так званих «чудо-грошей» спричинив масове бажання сусідніх місцевих обшин (муніципалітетів) запровадити свої вільні грошові знаки або приєднатися до експерименту. Однак центральні банки на певному етапі заборонили такі експерименти через загрозу порушення монополії монетарних органів на емісію грошових засобів. Наприклад, у США 4 березня 1933 р. президент Франклін Делано Рузвельт підписав розпорядження про тимчасове припинення випуску допоміжної валюти. Окремі економісти виявили занепокоєння, що впровадження грошей-марок може зумовити суттєві зміни структури усєї американської грошової системи.

Сьогодні у США локальні валюти, окрім того, що доповнюють і тісно пов'язані із національною валютою, ще й виконують основні функції традиційних грошей та низку інших важливих функцій, а саме, захист місцевої господарської системи від зовнішніх збурень у економіці (таких як: надмірна волатильність валютних курсів, негативні наслідки коливань на фондових ринках, неочікувана інфляція тощо), стимулювання виробництва та споживання на місцевому рівні, а також низку соціальних функцій: фінансування неприбуткових громадських проектів за рахунок демереджу, стимулювання місцевої кооперації, взаємодопомоги тощо.

На сьогодні системи локальних валют є поширені у багатьох країнах світу. Е. Колом виокремив три типи існуючих систем місцевих валют [3]:

1. Локальна біржа та торгова система (*Local Exchange and Trading System – LETS*) вперше була запроваджена у Британській Колумбії у 1983 р. LETS - система упорядкування обміну товарами та послугами між членами місцевої громади. Зазвичай це некомерційна організація, яка надає своїм членам інформацію про попит і пропозицію товарів та послуг і механізми взаємних розрахунків. Трансакції між членами відображають у кредиті продавців і дебеті покупців у національній валюті. У своїй первинній формі LETS поступово занепала. Причиною занепаду стала відсутність ефективного механізму економічного саморегулювання, що зумовило збільшення кількості недобросовісних учасників, які необмежено збільшували світ кредит. З часом такий тип локальної грошової системи суттєво трансформувалася за рахунок переходу від паперового обліку до використання різних ІТ-платформ. На сьогодні LETS – є масовою формою локальних валютних систем. У світі функціонує близько 3,5 тис систем LETS. Інформація про операції між учасниками такої системи розрахунків повідомляється або телефоном, або Інтернетом, або чеками на координатора системи, який робить відповідні записи на рахунках учасників. Більшість схожих систем практикують застосування кредитових та дебетових лімітів, щоб не допускати штрафи та надмірну заборгованість.

2. Банк часу (*Time Banks*) - система була вперше запроваджена у формі *Time Dollar Network* у Майямі (Флорида) у 1983 р. У ролі грошової одиниці, яка виконує функцію міри вартості і є одиницею обліку – *person-hour* – праця однієї людини впродовж однієї години. *Time Banks* орієнтовані перш за все на обмін послугами між учасниками системи, і рідше передбачають обмін товарами чи вартісними спеціалізованими послугами. Локальна, паралельна система розрахунків кредитує кожного учасника годинами-доларами *time dollars* - за кожну годину послуг, наданих іншому члену системи і дебетує – за кожну отриману послугу. В дійсності, *Time Banks* є бартерною системою розрахунків між її учасниками. Слабиною цієї системи є те, що вона передбачає, що будь-яка година будь-яких наданих послуг є рівноцінною за інтенсивністю, продуктивністю, за рівнем професіоналізму та майстерності годині інших наданих послуг.

На відміну від LETS, система *Time Banks* може передбачати використання валюти у паперовій формі, так і застосування ІТ-платформ. Один із самих успішних банків часу функціонує у місті Ітака (США). Один *Ithaca House* може бути конвертованим у долари США. Курс обміну визначається рівнем середньої погодинної оплати праці у цьому регіоні.

Система локальної валюти *Time Bank* набула поширення і в Японії.

3. Система локальної (комплементарної) паралельної валюти – сучасні моделі цієї системи з'явилися на початку 1990-рр., і масового поширення набули у 2000-х рр. На відміну від попередніх двох видів систем локальних валют, в основі емісії місцевих валют покладено принцип депонування національної валюти або інших матеріальних цінностей чи зобов'язань. Не дивлячись на це, сучасні місцеві валюти нового покоління є самодостатні, виконують низку головних і додаткових функцій та задовольняють економічні і соціальні потреби місцевої громади.

На відміну від попередніх систем (LETS, *Time Bank*), система локальних валют передбачає існування фізичних носіїв (купюри, електронні картки), що забезпечує виконання функції і міри вартості, і засобу обміну, у такій системі можуть брати участь більша кількість суб'єктів (учасників) – як споживачів, фінансових установ, бізнесменів [6]. Масштаби поширення систем комплементарних валют наведені на рисунку 1.

Однією із найбільш популярних сьогодні є кімгаугер (*Chiemgauer*), запроваджений у 2003 р. і перебуває в обігу на теренах комуни Прин-ан-Кімзе в землі Баварія. За допомогою саме цієї валюти здійснюють розрахунок більше ніж 600 місцевих підприємств – перукарні, страхові компанії,

комп'ютерні салони, супермаркети, тощо. Кімгауерами можна розрахуватись за придбані товари і послуги, можна отримати заробітну платню. На сьогодні в обігу перебуває майже 650 тис. одиниць валюти. Крім того, оплата товарів та послуг може відбуватись не лише готівковими купюрами, а також за допомогою електронних платіжних карт, які випускає та відслідковує транзакції єдиний розрахунковий центр такої валютної системи. Сучасна регіональна валютна система кімгауерів передбачає не лише можливість її використання для оплати товарів і послуг, але й надання кредитів учасникам такої регіональної системи.

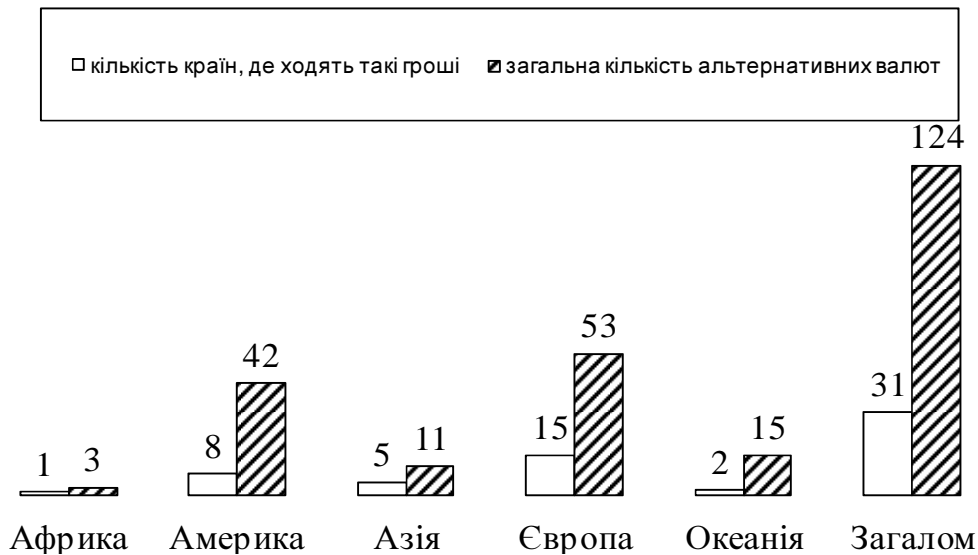

Рис. 1. Розповсюдження паралельних місцевих валют у світі.

Джерело: [12].

Регіональні валюти, як правило, мають визначений термін дії, після якого необхідно придбати та наклеїти на зворотному боці банкноти марку (так званий податок або «*demurrage*» Гезеля), яка коштує 1-2 % від номіналу, і без якої банкнота вважається недійсною. Регіональні валюти вільно обмінюються на євро один до одного. Крім того, при зворотному обміні регіональної валюти на євро необхідно сплатити так званий податок Тобіна у розмірі 5 %. Цей податок частково скеровується на реалізацію регіональних добродійних проєктів, частково на покриття видатків, пов'язаних із функціонуванням регіональної валютної системи. За час перебування в обігу кімгауерів, більше 200 тис. євро було перераховано на фінансування на реалізацію трьохсот місцевих некомерційних соціальних проєктів локального значення. Крім того, за рахунок акумульованих коштів місцева спільнота здійснює емісію банкнот, і нагромаджує з часом грошовий капітал, який є фінансовою базою для видачі кредитів, номінованих у місцевій валюті. Водночас завдяки негласній угоді та регіональній солідарності регіональні валюти захищені від коливань курсу і знецінення [2].

Успіхи локальної валюти Прин-ан-Кімзе привернули увагу жителів інших німецьких громад. З часом у 2006 р. була створена асоціація *Regiogled*, яка регулює, підтримує схожі проєкти, надає необхідні рекомендації щодо функціонування таких платіжних систем.

Інший осередок поширення місцевих валют знаходиться у Латинській Америці. Найвідоміший приклад – сільськогосподарський кооператив «Вікторія» у Коста-Ріці, заснований ще у 1943 р., у якому функціонує повноцінна система обігу забезпечених товарами платіжних засобів у формі ваучерів та реалізовані численні стратегії використання ваучерів, що дозволило на локальному рівні вирішити проблему нестачі ліквідності та «дорогого» позичкового оборотного капіталу. Сам кооператив фактично отримує практично безкоштовний кредит у формі праці найманих працівників і товарів місцевих виробників, отриманих в обмін на надруковані грошові знаки, який під час продажу товарів повертається у вигляді національної валюти. Учасники такої регіональної платіжної системи – наймані працівники. Споживачі також отримують певні вигоди – вони отримують винагороду за свою працю у формі так званих квазі-грошей, але за допомогою них вони можуть придбати майже будь-які товари чи послуги на місцевому ринку.

Особливої уваги заслуговує механізм, який дозволяє стимулювати розвиток місцевої економіки та захистити її від негативних зовнішніх впливів, зумовлених глобальними економічними кризами. Негативні збурення в економічній системі, що зумовлені, зокрема, зростанням обсягів спекулятивних операцій на фінансовому ринку, чинять негативний вплив на реальний сектор економіки та

унеможливають здатність монетарних органів здійснювати ефективне управління грошовою масою, а отже і регулювати купівельну спроможність грошей. За таких умов, специфічні принципи функціонування системи місцевих валют сприяють пришвидшенню обігу грошей, не допускають осідання їх у вигляді скарбів, масштаби їх емісії мають підкріплення реальними товарами та ресурсами і зумовлені виключно потребами локальної реальної економіки, і тому володіють належною купівельною спроможністю.

Водночас, у доповіді Бундесбанку про альтернативні валюти професор економіки Університету Регенсбурга доктора Г. Рьольс зазначає, що у періоди економічного спаду, який супроводжується дефляцією, загальний позитивний ефект від запровадження паралельної валюти має локальний та короткостроковий характер, оскільки навіть в умовах зростання швидкості обігу грошей, сукупний обсяг грошової маси зменшується [8].

Крім того, економісти враховують ймовірні негативні наслідки функціонування платіжних систем, що базуються на використанні локальних валют, а саме – вони можуть індукувати втрати ефективності суб'єктами місцевих ринків через зменшення вигід як споживачів, так і виробників від володіння та реалізації конкурентних переваг виробників у виробництві певних видів продукції, зниження конкуренції на ринках товарів між місцевими виробниками, ймовірне звуження асортименту та зменшення пропозиції товарів, і як наслідок – підвищення їхніх цін [9].

Висновки з проведеного дослідження. Проведені дослідження свідчать про те, що :

1. Комплементарні локальні валюти можуть стати одним із захисних, стабілізуючих інструментів для підтримання місцевої економіки і стимулювання розвитку соціальної сфери. Як свідчить майже сторічний досвід економічної історії, впровадження локальних валютних систем ніколи не супроводжувались сепаратистськими рухами чи настроями, а навпаки – сприяли формуванню міцних горизонтальних зв'язків у межах локальної спільноти людей, що проживають і працюють у межах конкретної території, формуванню повноцінних самодостатніх територіальних громад, які здатні ефективно вирішувати низку важливих соціальних та економічних проблем на місцях, а отже формуванню так званого культурного капіталу нації.

2. Не зважаючи на численні переваги та позитивні макроекономічні та мікроекономічні наслідки функціонування таких систем, на нашу думку, неусталений характер господарської системи України, політична нестабільність, що є важливим чинником глибокої економічної кризи, та, окрім всього, вимагає проведення фундаментальних структурних реформ, слабкість монетарного сектора, відсутність належної фінансової інфраструктури не дозволяють на сьогодні впроваджувати аналогічний досвід в Україні.

3. Досліджуючи наукову біографію німецько-аргентинського економіста С. Гезеля, простежено історичні, економічні та теоретичні передумови формування економічної теорії «вільних грошей».

4. Численні експерименти доводять часткову ефективність локальних валют для жителів певної місцевості, проте жоден експеримент не був реалізований на національному рівні, а загальний позитивний ефект від запровадження паралельної валюти має, як правило, локальний та короткостроковий характер.

5. Залишається не дослідженим питання про те, чи подальше поширення локальних паралельних валют у перспективі може скласти конкуренцію національній грошовій одиниці і впливати на загальний обсяг грошової маси та швидкість обігу грошей у національній економіці загалом, а отже на економічне зростання.

Бібліографічний список

1. Blanc J. Silvio Gesell's Theory and Accelerated Money Experiments [Text] / J.Blanc // American Journal of Economics and Sociology. – October, 1998. – no. 57(8). – pp. 469-483.
2. CHIEMGAUER: Startseite [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.chiemgauer.info/>
3. Collom, Ed. Community Currency in the United States: The Social Environments in Which it Emerges and Survives [Text] // Environment and Planning A. – 2005. – Volume 37 (9). – pp. 1565-1587.
4. Dillard D. Keynes and Proudhon [Text] / D.Dillard // The Journal of Economic History. – May, 1942. – No.2, Vol.2. – pp. 63-67.
5. Gesell S. Natural Economic Order. Hidden mysteries [Text] / Gesell S. – Berlin (Germany): T G S, 2007. – 504 p.
6. Kennedy M. Interest and Inflation Free Money: Creating an Exchange Medium That Works for Everybody and Protects the Earth [Text] / M. Kennedy. – Okemos, MI (USA): Seva International, 1995. – 143 p.
7. Lietaer B. The Future of Money: Creating New Wealth, Work and a Wiser World [Text]. – London: Random House, January 2001. – 382 p.
8. Rösl G. Regional currencies in Germany – local competition for the Euro [Electronic resource] / G. Rösl // Discussion Paper Series 1: Economic Studies. – Deutsche Bundesbank. – 2006. – No.43. – Mode of access: <http://www.bundesbank.de>
9. The cost behind the moniker: local currencies in Germany Frankfurt am Main [Electronic resource] // Deutsche Bundesbank. – 26.06.2013. – Mode of access: http://www.bundesbank.de/Redaktion/EN/Topics/2013/2013_06_26_the_cost_behind_the_moniker_local_currencies_in_germany.html

10. Жамс Э. История экономической мысли XX века [Текст] / Э. Жамс. – Москва: Издательство иностранной литературы, 1959. – 574 с.
11. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег [Текст]. – М.: Гелиос АРВ, 2002. – 352 с.
12. Купе Т. Локальные деньги появляются в основном в развитых странах [Электронный ресурс] / Т. Купе // Портал новостей LB.ua. – Режим доступа: http://economics.lb.ua/business/2012/10/02/172846_razvitie_strani_segodnya_ohotnee.html
13. Луцишин З. Асиметрія та парадокс фінансової глобалізації [Текст] / З. Луцишин // Міжнародна економічна політика. – 2008. – № 1-2 (8–9). – С. 88-121.

References

1. Blanc, J. (1998), "Silvio Gesell's Theory and Accelerated Money Experiments", *American Journal of Economics and Sociology*, no. 57(8), pp. 469-483.
2. „CHIEMGAUER: Startseite", available at: <http://chiemgauer.info/>
3. Collom, Ed. (2005), "Community Currency in the United States: The Social Environments in Which it Emerges and Survives", *Environment and Planning A*, Volume 37 (9), pp. 1565-1587.
4. Dillard, D. (1942), "Keynes and Proudhon", *The Journal of Economic History*, no.2, Vol.2, pp. 63-67.
5. Gesell, S. (2007), "Natural Economic Order. Hidden mysteries", T G S, Berlin, Germany, 504 p.
6. Kennedy, M. (1995), "Interest and Inflation Free Money: Creating an Exchange Medium That Works for Everybody and Protects the Earth", Seva International, Okemos, MI, USA, 143 p.
7. Lietaer, B. (2001), "The Future of Money: Creating New Wealth, Work and a Wiser World", Random House, London, UK, 382 p.
8. Rösl, G. (2006), "Regional currencies in Germany – local competition for the Euro", *Discussion Paper Series 1: Economic Studies*, No.43, available at: <http://bundesbank.de>
9. Deutsche Bundesbank (2013), "The cost behind the moniker: local currencies in Germany Frankfurt am Main", available at: http://bundesbank.de/Redaktion/EN/Topics/2013_06_26_the_cost_behind_the_moniker_local_currencies_in_germany.html
10. James. E. (1959), *Istoriia ekonomicheskoi mysli XX veka* [The history of the economics thought in 20 century], Izdatelstvo inostrannoi literatury, Moscow, USSR, 574 p.
11. Keynes J.M. (2002) *Obshchaia teoriia zaniatosti, procenta i deneg* [The General Theory of Employment, Interest and Money], Gelios ARV, Moscow, Russian Federation, 352 p.
12. Coupe, T. (2012), "In general local money appears in developed countries", available at: http://economics.lb.ua/business/2012/10/02/172846_razvitie_strani_segodnya_ohotnee.html
13. Lutzshyn, Z. (2008), "Asymmetry and paradox of financial globalization", *Mizhnarodna ekonomichna polityka*, no.1-2 (8–9), pp. 88-121.

Грабинська І.В. ТЕОРІЯ «ВІЛЬНИХ ГРОШЕЙ» С. ГЕЗЕЛЯ ТА ЇЇ ЕВОЛЮЦІЯ У СУЧАСНІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ НАУЦІ

Мета. Метою статті є виявити доцільність та ефективність теорії «вільних грошей» С. Гезеля, враховуючи науковий та емпіричний (експериментальний) досвід її застосування.

Методика дослідження. Методичною основою проведеного дослідження статті виступають: історичний метод (при вивченні становлення та розвитку теорії «вільних грошей», запропонованої С.Гезелем, та при визначенні її еволюції у сучасній економічній науці); емпіричний метод (при виявленні наявних експериментів щодо застосування наукової теорії на практиці), метод індукції (при дослідженні емпіричних даних та при обґрунтуванні висновків про макро-, мікроекономічні та соціальні наслідки запровадження локальних валют): метод узагальнень та класифікацій (при проведенні класифікації сучасних систем локальних валют): метод порівняння (при вивченні особливостей сучасних систем локальних валют) та інші методи економічного дослідження.

Результати. У статті простежено еволюцію та проаналізовано основні положення економічних теорій, що обґрунтовують доцільність застосування місцевих валют у господарській практиці. Висвітлено наукову біографію німецько-аргентинського економіста С. Гезеля, виявлено історичні, економічні та наукові передумови формування його теорії «вільних грошей». Проаналізовано світовий досвід імплементації теорії «вільних грошей» як альтернативного шляху подолання кризи. Проведені в статті експерименти дозволили описати сучасне розуміння теорії «вільних грошей» С. Гезеля та встановити неможливість її застосування в Україні у зв'язку із економічною кризою.

Виявлено, що комплементарні локальні валюти можуть стати одним із захисних, стабілізуючих інструментів для підтримання місцевої економіки і стимулювання розвитку соціальної сфери. Встановлено, що впровадження локальних валютних систем ніколи не супроводжувались сепаратистськими рухами чи настроями, а навпаки – сприяли формуванню міцних горизонтальних зв'язків у межах локальної спільноти людей, що проживають і працюють у межах конкретної території.

Наукова новизна. Виявлено, що неоднозначна оцінка причин та особливо економічних наслідків впровадження таких валют роблять тему особливо актуальною. Визначено особливості функціонування платіжних систем, що базуються на застосуванні місцевих валют та функцій, аналіз яких сприятиме отриманню відповіді на питання – чи доцільним є впровадження регіональних валют в українській економіці.

Практична значущість. Отримані результати дослідження сприяють виявленню ефективності та доцільності використання теорії «вільних грошей» С. Гезеля. Вони можуть, бути використані при обґрунтуванні фінансової стратегії розвитку країни.

Ключові слова: локальні валюти, вільні гроші, грошовий обіг, локальна біржа та торгова система (LETS), банк часу.

Hrabynska I.V. THE THEORY OF "FREE MONEY" BY S.GESELL AND ITS EVOLUTION IN MODERN ECONOMIC SCIENCE

Purpose. The article aims to identify the feasibility and effectiveness of the theory of "free money" S.Gesell, using scientific and empirical (experimental) experience of its application.

Methodology of research. The methodical base of the research are: a historical method (in the study of the formation and development of the theory of «free money», proposed by S.Gesell and in determining its evolution in modern economic science); empirical method (in detection of experiments about using scientific theory in practice), the method of induction (in the study of empirical data and in the reasoning of conclusions on macro-, microeconomic and social results of the local currency): method generalizations and classifications (in classification of the local currencies): comparison method (in the study of modern features of the local currencies) and other methods of economic research.

Findings. Author deduces the evolution and analyzes the main ideas of the economic theories that justify the feasibility of the using of local currencies in business practice. There is the scientific biography of the German-Argentine economist S.Gesell. Also author reveals historical, scientific and economic prerequisites for the formation of his theory of «free money». There is analyzed world experience of implementing the theory of «free money» as an alternative way to overcome the crisis. Experiments in the article allow to describe the current understanding of the theory of «free money» S.Gesell and to establish the impossibility of its using in Ukraine due to the economic crisis.

Author reveals that complementary local currencies will able to become the one of the protective, stabilizing instruments to support the local economy and stimulate the development of the social sphere. There is established that the introduction of the local currencies' systems never accompanied by separatist movements or moods, and vice versa – contributed the formation of strong horizontal links within the local community of people, who live and work within a specific territory.

Originality. Author reveals that the ambiguous assessment of the causes and particularly the economic effects of implementing of such currencies make the topic especially relevant. There are described the features of functioning of payment systems based on the use of local currencies and the functions, whose analysis will help to resolve issues like – whether it is useful the implementation of regional currencies in the Ukrainian economy.

Practical value. Received results of research help to identify the effectiveness and usefulness of the theory of «free money» S.Gesell. They are able to be used for substantiate financial strategy development.

Key words: local currency, free money, circulation of money, local exchange trading system (LETS), bank time.

Грабинская И.В. ТЕОРИЯ «СВОБОДНЫХ ДЕНЕГ» С.ГЕЗЕЛЯ И ЕЕ ЭВОЛЮЦИЯ В СОВРЕМЕННОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ НАУКЕ

Цель. Целью статьи является обнаружение целесообразности и эффективности теории «свободных денег» С.Гезеля, учитывая научный и эмпирический (экспериментальный) опыт ее применения.

Методика исследования. Методической основой проведенного исследования статьи выступают: исторический метод (при изучении становления и развития теории «свободных денег», предложенной С.Гезелем, и при определении ее эволюции в современной экономической науке); эмпирический метод (при выявлении имеющихся экспериментов по применению научной теории на практике), метод индукции (при исследовании эмпирических данных и при обосновании выводов о макро-, микроэкономических и социальных последствиях введения локальных валют): метод обобщений и классификаций (при проведении классификации современных систем локальных валют): метод сравнения (при изучении особенностей современных систем локальных валют) и другие методы экономического исследования.

Результаты. В статье прослежена эволюция и проанализированы основные положения экономических теорий, обосновывающих целесообразность применения местных валют в хозяйственной практике. Освещена научная биография немецко-аргентинского экономиста С.Гезеля, обнаружены исторические, экономические и научные предпосылки формирования его теории «свободных денег». Проанализирован мировой опыт имплементации теории «свободных денег» как альтернативного пути преодоления кризиса. Проведенные в статье эксперименты позволили описать современное понимание теории «свободных денег» С.Гезеля и установить невозможность ее применения в Украине в связи с экономическим кризисом.

Обнаружено, что комплементарные локальные валюты могут стать одним из защитных, стабилизирующих инструментов для поддержания местной экономики и стимулирование развития социальной сферы. Установлено, что внедрение локальных валютных систем никогда не сопровождалось сепаратистскими движениями или настроениями, а наоборот - способствовали формированию прочных горизонтальных связей в рамках локального сообщества людей, проживающих и работающих в пределах конкретной территории.

Научная новизна. Обнаружено, что неоднозначная оценка причин и особенно экономических последствий внедрения таких валют делают тему особенно актуальной. Определены особенности функционирования платежных систем, основанных на применении местных валют и функций, анализ которых будет способствовать получению ответа на вопрос – целесообразно ли внедрение региональных валют в украинской экономике.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования способствуют выявлению эффективности и целесообразности использования теории «свободных денег» С. Гезеля. Они могут, быть использованы при обосновании финансовой стратегии развития страны.

Ключевые слова: локальные валюты, свободные деньги, денежное обращение, локальная биржа и торговая система (LETS), банк времени.